

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT
OŚRODEK INFORMACJI

629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04
693 - 46 - 92, 625 - 76 - 23

UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT.24
00 - 503 W A R S Z A W A
TELEFAX 629 - 40 - 89

INTERNET

<http://www.cbos.pl>

E-mail: sekretariat@cbos.pl

BS/11/2006

POGODA DLA PRAWICY - ZMIANY W DEKLARACJACH POLITYCZNYCH POLAKÓW W CIĄGU OSTATNICH CZTERECH LAT

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, STYCZEŃ 2006

PRZEDRUK MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

Znak jakości przyznany CBOS przez Organizację Firm Badania Opinii i Rynku
28 września 2005 roku

Lewicowość i prawicowość należą do tej kategorii pojęć, których zakres znaczeniowy nie jest jednoznacznie określony. Wychodząc od ich znaczenia leksykalnego można powiedzieć, że lewica i prawica są określeniami opisowymi, umożliwiającymi uporządkowanie dwuwymiarowej przestrzeni z punktu widzenia obserwatora znajdującego się na zewnątrz. Pierwotnie te kategorie spełniały przede wszystkim funkcję poznawczą - pozwalały na uporządkowanie sceny politycznej z punktu widzenia jej obserwatora, czyli najczęściej wyborcy uczestniczącego w demokratycznych procedurach. Jako dwa pojęcia przeciwstawne tworzyły typową dla ludzkiego myślenia i różnie wyjaśnianą przez psychologów dwuczłonową skalę - czyli diadę. Wyznaczona przez nie siatka pojęciowa umożliwiała myślowe „ogarnięcie” i porównywanie wielu złożonych cech naraz (np. programowych, choć nie one bywają najważniejsze), była tym rodzajem uproszczenia, które w językoznawstwie bywa określane jako *cliché*. Myślowo jest to operacja analogiczna do sprowadzania ułamków do wspólnej podstawy, natomiast w sensie treściowym było to sprowadzenie do jednej płaszczyzny rozmaitych zróżnicowań mających znaczenie dla postrzegania sceny politycznej.

W tym komunikacie analiza pojmowania pojęć lewica - prawica interesuje nas o tyle, o ile pozwala rozumieć zróżnicowania pojawiające się w deklaracjach Polaków¹. Przypomnijmy więc tylko na marginesie, że w klasycznym rozumieniu (obowiązującym mniej więcej od połowy XIX wieku do co najmniej 1914 roku) lewicowość była łączona z dążeniem do zmiany społecznej, chęcią realizacji ideałów równości zarówno pod względem ekonomicznym, jak i politycznym. Celem lewicy była również demokratyzacja życia, ugrupowania lewicowe walczyły o prawa mniejszości oraz upośledzonych warstw społecznych. Drogą prowadzącą do osiągnięcia tych celów miało być zwalczanie partykularnych i „klasowych” egoizmów, w tym przede wszystkim własności prywatnej, postrzeganej jako ich przyczyna. Z kolei prawicowość oznaczała dążenie do zachowania *status quo*, przywiązanie do tradycji i autorytetu władzy. W sferze wartości charakteryzowało

---

¹ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (187) zrealizowano w dniach 2-5 grudnia 2005 roku na liczącej 1018 osób reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski. W komunikacie wykorzystano także wyniki badania „Aktualne problemy i wydarzenia” (186), zrealizowanego w dniach 11-14 listopada 2005 roku na 1026-osobowej reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski, oraz wyniki wcześniejszych sondaży.

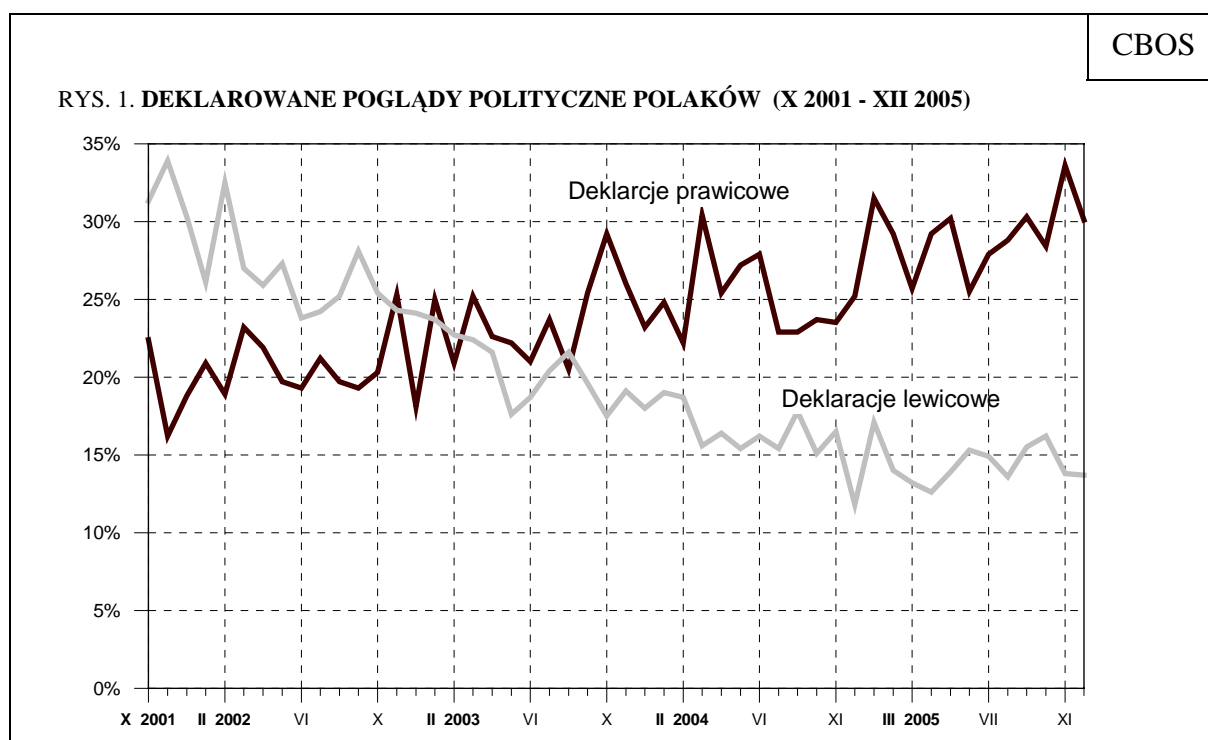
ją nastawienie na jednostkową wolność, czego odpowiednikiem w sferze ekonomicznej była wiara w wolny rynek i nieskrępowaną indywidualną przedsiębiorczość.

Mimo tych mniej więcej stałych skojarzeń wydaje się jednak, że w przypadku terminów lewica i prawica nie nastąpiła pełna reifikacja metafory wieńcząca zwykle proces powstawania pojęć. Wydaje się bowiem, że w określeniach lewica i prawica - i to nie tylko w języku polskim - ciągle jest zawarty pewien ładunek pojęciowej umowności, dlatego wciąż aktualne jest pytanie o zakres znaczeniowy tych terminów. W Polsce, podobnie jak w innych krajach Europy Środkowo-Wschodniej dla lewicowo-prawicowej diady konstytutywne znaczenie ma pojęciowe „związanie” jednej ze stron z opcją rządzącą przed 1989 rokiem, a później z jej bezpośrednimi spadkobiercami, czyli partiami postkomunistycznymi. Prawie czterdzieści pięć lat - mówiąc oględnie - perswazji głoszącej, że partia rządząca PRL-em z nadania obcego mocarstwa jest lewicą, osiągnęła ten skutek, że skojarzenie to stało się w świadomości społecznej dominujące. W związku z tym także pojęcie prawicowości wtórnie wiązało się raczej ze stosunkiem do przeszłości i było rozumiane jako wszelka opozycja wobec komunizmu i postkomunizmu, niż wynikało np. z ocen propozycji programowych. Zjawisko takie nie występowało na zachodzie Europy i stąd pojawiające się często niezrozumienie autoidentyfikacji politycznych deklarowanych przez polskich polityków. W latach dziewięćdziesiątych obserwowaliśmy tylko niewielki spadek znaczenia skojarzeń związanych z przeszłością dla lewicowo-prawicowej diady. Wydaje się, że aż do ostatnich miesięcy skojarzenie to jest najsilniejszym czynnikiem wyznaczającym granicę między lewicą i prawicą. Obecnie wraz ze spadkiem społecznego poparcia dla SLD i zmianami pokoleniowymi w tym ugrupowaniu obserwujemy, jak to obwieścili niektórzy analitycy, początek końca tzw. lewicy postkomunistycznej.

Już niemal od piętnastu lat śledzimy ewolucję poglądów politycznych Polaków definiowanych na skali lewica - prawica. W tym czasie kilkakrotnie obserwowaliśmy zmiany w popularności poglądów lewicowych i prawicowych oraz okresy przewagi każdej ze stron tej skali. W pierwszej fazie - od lipca 1990 do października 1992 roku - a więc w okresie największych zmian systemowych, obserwowaliśmy wyraźną przewagę deklaracji prawicowych. Poglądy rozumiane jako lewicowe były wtedy (wraz ze spadkobiercami tzw. przewodniej partii) wyraźnie na cenzurowanym. Drugi okres - od listopada 1992 do maja 1995 - charakteryzował się brakiem jednoznacznej przewagi którejś ze stron politycznego

continuum lewica - prawica, mimo iż dało się w tym okresie zaobserwować wyraźny, choć nietrwały ruch w stronę odrodzenia popularności lewicy. Trzecia faza - od września 1995 do kwietnia 1999 - to ponownie okres przewagi odsetka osób utożsamiających się z prawicą. Następnie po kilku miesiącach chwiejnej równowagi (od maja do października 1999 roku) obserwowaliśmy wyraźny wzrost liczby respondentów identyfikujących się z lewicą, a jednocześnie spadek poparcia dla prawicy (listopad 1999 - marzec 2000). Piąty okres (rozpoczynający się w kwietniu 1999 roku) to trwająca ponad dwa lata przewaga poglądów lewicowych nad prawicowymi. Na początku 2000 roku poparcie dla prawicy spadło tak drastycznie, iż osiągnęło poziom notowany w tym piętnastoleciu tylko w roku 1993 - w końcówce rządów Hanny Suchockiej i na początku sprawowania władzy przez gabinet Waldemara Pawlaka. W tym okresie prawicowe poglądy polityczne deklarowała tylko nieco ponad jedna piąta Polaków, natomiast liczba zwolenników lewicy wzrosła do nienotowanego wcześniej poziomu - blisko jednej trzeciej wskazań. Tak znaczna przewaga poglądów lewicowych nad prawicowymi trwała już do końca kadencji rządu Jerzego Buzka (październik 2001) i utrzymywała się jeszcze przez pierwszy rok sprawowania władzy przez rząd Leszka Millera, mniej więcej do początku 2002 roku. Następnie aż do końca 2004 roku obserwujemy stały i dość równomierny spadek popularności poglądów lewicowych. W grudniu 2004 roku liczba deklaracji lewicowych sięgnęła „dna” i była najniższa w całym piętnastoleciu - do lewicowych poglądów politycznych przyznawało się tylko niespełna 12% respondentów. Podobnie niską popularność lewicowość miała tylko na początku okresu transformacji - w latach 1990 i 1991. Od początku 2004 roku aż do końca roku 2005 liczba respondentów deklarujących poglądy lewicowe oscyluje średnio w granicach 14%-15%.

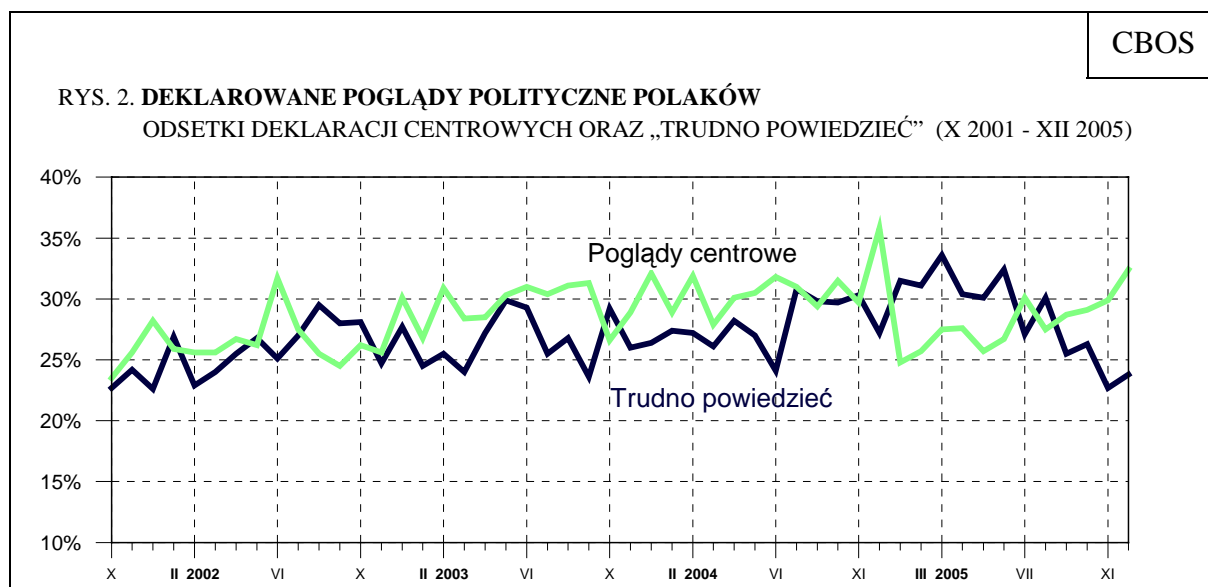
A jak w okresie rządów SLD zmieniała się popularność poglądów określanych jako prawicowe? Tuż po wyborach w 2001 roku liczba deklaracji prawicowych miała najniższy poziom w całym piętnastoleciu (w listopadzie 2001 - 16%). W ciągu następnego roku liczba zwolenników prawicy była mniej więcej stała (około 20% wskazań). Od tego czasu obserwujemy stały trend, choć połączony z dużą amplitudą wahań comiesięcznych, wzrostu liczby osób deklarujących poglądy prawicowe. Szczyt popularności prawicy odnotowaliśmy niespełna dwa miesiące po wyborach parlamentarnych - w listopadzie 2005 roku swoje poglądy jako prawicowe określał co trzeci Polak (34%), podczas gdy tylko co siódmy (14%) był zwolennikiem lewicy.

W tym czasie ewoluowały również inne wyznaczniki układu sił na scenie politycznej, tzn. deklaracje dotyczące poglądów centrowych, a także odsetki osób nieumiejących zlokalizować swoich poglądów na lewicowo-prawicowej skali. Zmiany poziomu deklaracji centrowych oraz odpowiedzi „trudno powiedzieć” często mają charakter komplementarny, tzn. wzrostowi jednego z tych wskaźników towarzyszy spadek drugiego. Dzieje się tak, gdyż samookreślenia centrowe na lewicowo-prawicowej skali często składają osoby, które nie mają określonych poglądów politycznych, ale nie chcą się do tego przyznać przed ankieterem. Stąd deklaracje o centrowych poglądach politycznych tylko w części mogą być interpretowane jako faktycznie centrowe, czyli lokujące się w środku skali między lewicą a prawicą, w znacznym stopniu są one bowiem jedynie odmianą odpowiedzi „trudno powiedzieć”. Dlatego także deklaracje tego rodzaju mają mniejsze znaczenie dla analizy poglądów politycznych polskiego społeczeństwa niż samookreślenia lewicowe czy prawicowe.

W ciągu pierwszych piętnastu miesięcy rządów Leszka Millera, mniej więcej do stycznia 2003 roku, deklaracje centrowe pozostawały średnio na poziomie około 27%. W następnych miesiącach obserwujemy niewielki ich wzrost do około 30%. Warto pamiętać, że w tym czasie następuje spadek deklaracji lewicowych, czemu towarzyszy tylko nieznaczny przyrost liczby zwolenników prawicy. W okresie od marca do lipca 2003 roku dość

wysokiemu poziomowi deklaracji centrowych towarzyszy także niewielki wzrost odsetka odpowiedzi „trudno powiedzieć” (średnio do około 25%). Przeciwnie w tym okresie większość ankietowanych unikała jednoznacznego określenia swoich poglądów politycznych bądź określała je jako centrowe, gdy tymczasem liczba deklaracji prawicowych oraz lewicowych pozostawała na podobnym poziomie - po około 20%. Z obserwacji wcześniejszych wiemy, że tego rodzaju układ jest charakterystyczny dla okresu „konfuzji”, czyli początku przewartościowywania układu sił, kiedy dotychczasowi zwolennicy poglądów, które tracą na znaczeniu, nie przerycają się jeszcze na poglądy konkurencyjne, ale raczej mówią o opcji centrowej lub unikają jednoznacznych deklaracji udzielając odpowiedzi „trudno powiedzieć”. I rzeczywiście od września 2003 roku obserwujemy dalszy wzrost liczby osób określających swoje poglądy jako prawicowe i dalszy spadek liczby zwolenników lewicy. Od tego momentu na wykresie linie „lewicowców” i „prawicowców” wyraźnie się rozchodzą i rejestrujemy wejście w kolejny okres przewagi poglądów prawicowych. Podobny okres „konfuzji”, tzn. przewagi sumy odsetków wskazań centrowych i „trudno powiedzieć”, obserwujemy między lipcem a październikiem 2004 roku - nieco obniżyła się wtedy liczba zwolenników prawicy przy mniej więcej stałym, ale niskim poziomie sympatyków lewicy. Okres ten zakończył się z jednej strony kolejnym wzrostem liczby zwolenników prawicy, przy spadku odsetka zwolenników lewicy; z drugiej zaś niebywałym wzrostem liczby Polaków nieumiejących określić swoich poglądów politycznych i jednoczesnym spadkiem liczby deklaracji centrowych. Od grudnia 2004 do czerwca 2005 roku liczba deklaracji centrowych obniżyła się średnio do około 27%, gdy tymczasem odpowiedzi „trudno powiedzieć” wzrosły do nienotowanego przedtem poziomu - niemal jednej trzeciej wskazań. Ten okres zakończył się kolejnym wyraźnym wzrostem liczby zwolenników prawicy, która osiągnęła swą kulminację w czasie wyborów we wrześniu 2005 roku (około jednej trzeciej deklaracji). Aż do końca analizowanego okresu rosła także liczba deklaracji centrowych, gdy tymczasem - co jest typowe dla okresu przedwyborczego - liczba ankietowanych nieumiejących określić swoich poglądów politycznych systematycznie się obniżała. Tendencja ta utrzymała się także po wyborach. W całym tym okresie odsetek deklaracji lewicowych utrzymywał się na bardzo niskim, ale dość stabilnym poziomie.

Okres rządów SLD doprowadził do niebywałego spadku liczby Polaków utożsamiających się z lewicą, czyli opcją polityczną, z którą najsilniej kojarzyło się właśnie to ugrupowanie. (Tak niską popularność lewicy notowaliśmy tylko w pierwszej fazie przemian ustrojowych.) Jednocześnie wyraźnie wzrosła popularność poglądów prawicowych. W okresie rządów Leszka Millera powtórzyła się *à rebours* sytuacja, której doświadczył rząd Jerzego Buzka. W czasie sprawowania władzy przez AWS dramatycznie spadła liczba osób określających swoje poglądy jako prawicowe, natomiast rosła popularność lewicy. Jest jednak kilka różnic, na które warto zwrócić uwagę. W obu przypadkach - zarówno rządów AWS, jak i SLD możemy zaobserwować dość wyraźne trzy fazy ewolucji deklarowanych poglądów politycznych. Najpierw jest to powyborcza faza przewagi poglądów utożsamianych ze zwycięską opcją polityczną, choć towarzyszy jej jednocześnie tendencja spadkowa. Druga faza to okres chwiejnej równowagi między obiema opcjami politycznymi - kiedy odsetki deklaracji prawicowych i lewicowych są zbliżone. Trzecia faza to okres przewagi popularności poglądów przeciwnych niż te, z którymi utożsamiana jest opcja rządząca, osiągających swoją kulminację w okresie kolejnych wyborów. Warto zauważyć, że w przypadku rządów Leszka Millera rozczarowanie przyszło szybciej niż w przypadku rządów Jerzego Buzka - faza pierwsza, czyli okres utrzymywania się malejącej przewagi popularności poglądów lewicowych nad prawicowymi zakończył się szybciej (w ciągu około 12 miesięcy) niż spadek popularności poglądów prawicowych podczas rządów AWS (około 16 miesięcy). W obu przypadkach faza druga (względnej równowagi sił) trwała około

11 miesięcy. Jednocześnie gwałtowniejszy był spadek w fazie trzeciej - w okresie rządów SLD popularność lewicy spadła poniżej 15%, natomiast w czasie sprawowania władzy przez AWS liczba sympatyków prawicy tylko sporadycznie obniżała się poniżej poziomu 20%. Warto jeszcze zauważyć, iż o ile spadkowi popularności prawicy w okresie rządów AWS towarzyszył niemal natychmiastowy wzrost popularności przeciwnej opcji politycznej, o tyle w pierwszej fazie rządów SLD obniżaniu się popularności poglądów lewicowych nie towarzyszył wzrost popularności prawicy - liczba osób utożsamiających się z prawicą była mniej więcej podobna. Dopiero w ostatniej fazie tempo wzrostu popularności prawicy nabrało przyspieszenia.

UMIEJSCOWIENIE PARTII POLITYCZNYCH NA LEWICOWO-PRAWICOWEJ SKALI

Jeśli wziąć pod uwagę wyłącznie autoidentyfikacje polityczne wyborców, to można powiedzieć, że jedyną lewicową partią w zestawie ugrupowań parlamentarnych jest SLD - prawie trzy czwarte zwolenników tej partii deklaruje, że ma lewicowe poglądy polityczne. Pod tym względem w centrum naszej sceny politycznej znajdujemy obecnie dwa liczące się ugrupowania. Blisko połowa zwolenników Samoobrony deklaruje orientację centrową, natomiast przeszło o połowę mniej sympatyków tego ugrupowania utożsamia się z prawicą. Aż jedna czwarta zwolenników tego ugrupowania nie potrafi określić charakteru swoich poglądów politycznych. Jako centroprawicowe można określić poglądy potencjalnych wyborców PO: przeszło dwie piąte wyborców tej partii definiuje je jako centrowe, a nieznacznie mniej osób - niespełna dwie piąte - jako prawicowe. Pod względem deklarowanych poglądów nieco bardziej po prawej stronie niż PO sytuuje się LPR, którego zwolennicy w ponad dwóch piątach przyznają się do prawicowych sympatii politycznych, a w ponad jednej czwartej uznają, że mają one charakter centrowy. Najbardziej prawicową partią jest w tej chwili PiS - ponad połowa zwolenników tego ugrupowania określa swoje poglądy polityczne jako prawicowe, a mniej niż jedna czwarta uznaje je za centrowe.

Tabela 1

Potencjalne elektoraty	Poparcie dla poszczególnych partii w zależności od deklarowanych poglądów politycznych			
	lewicowe	centrowe	prawicowe	Trudno powiedzieć
	w procentach			
SLD	72	24	0	3
Samoobrona	6	48	22	24
PO	9	42	39	10
LPR	7	26	43	24
PiS	8	23	54	15
Niezdecydowani	9	18	15	58
Niewybierający się na wybory	15	30	23	32

A jak poszczególne ugrupowania są postrzegane przez wszystkich Polaków? Poprosiliśmy ankietowanych, aby o każdej z ośmiu wskazanych partii powiedzieli, czy ma ona charakter prawicowy, lewicowy czy też centrowy w dwóch wymiarach - pod względem programu gospodarczego i pod względem profilu ideowego, czyli światopoglądu oraz podzielanych wartości.

Niemal dwie trzecie dorosłych Polaków (64%) uważa, że najbardziej lewicowy program gospodarczy ma SLD. O lewicowości programu gospodarczego SdPiI jest przekonana ponad połowa respondentów (52%). Z kolei najbardziej prawicowy program gospodarczy ma, zdaniem badanych, PiS - ponad połowa (55%) tak określa pomysły programowe tego ugrupowania dotyczące gospodarki, a tylko nieliczni uznają go za centrowy (10%) lub lewicowy (9%). Jako prawicowy oceniany jest także najczęściej program gospodarczy PO, choć przekonanie to nie jest tak jednoznaczne jak w przypadku PiS. Na prawicowość programu gospodarczego PO wskazuje 44% Polaków, co szósty (16%) uważa, że jest to program centrowy, a co dziewiąty (11%) określa go jako lewicowy. Zdaniem ankietowanych, także LPR ma prawicowy program gospodarczy - tak określa go 39% respondentów (15% sądzi, że jest on centrowy, 14% - iż ma charakter lewicowy). Jeszcze bardziej rozproszone są oceny programów gospodarczych pozostałych ugrupowań. Zbliżone odsetki badanych określają program gospodarczy PSL jako lewicowy (25%), centrowy (24%) i prawicowy (21%). Z kolei program gospodarczy Samoobrony jest najczęściej określany jako centrowy (26%), ale tylko nieznacznie mniej liczne grupy respondentów uznają, że ma on charakter lewicowy bądź prawicowy (po 21%). Wobec programu gospodarczego Partii Demokratycznej

ankietowani nie mają jasnego stanowiska. Największa grupa badanych (41%) nie potrafi go umieścić na lewicowo-prawicowej skali, natomiast wśród pozostałych podobne odsetki uznają, że jest on centrowy (20%), co lokują go po prawej (21%) bądź lewej (18%) stronie naszej skali. Poza Partią Demokratyczną podobne odsetki ankietowanych nie umiały określić charakteru programu gospodarczego poszczególnych partii, relatywnie więcej odpowiedzi „trudno powiedzieć” było w przypadku LPR (32%), najmniej w odniesieniu do SLD (27%).

Tabela 2

Partie i ugrupowania polityczne	Czy, Pana(i) zdaniem, programy gospodarcze wymienionych partii są lewicowe czy prawicowe?											
	Lewicowe			Centrowe			Prawicowe			Trudno powiedzieć		
	1997	2003	2005	1997	2003	2005	1997	2003	2005	1997	2003	2005
	w procentach											
SLD	55	60	64	7	4	6	3	4	4	34	32	27
SdPi	-	-	52	-	-	11	-	-	6	-	-	31
PSL	32	30	25	23	15	24	7	18	21	37	37	31
Samobrona	-	21	21	-	12	26	-	22	21	-	45	32
UW / Partia Demokratyczna*	8	9	18	24	21	20	25	26	21	42	44	41
LPR	-	8	14	-	5	15	-	45	39	-	42	32
PO	-	5	11	-	18	16	-	37	44	-	40	29
PiS	-	5	9	-	15	10	-	42	55	-	38	26

* Dane z 2005 roku dotyczą Partii Demokratycznej - demokraci.pl, wcześniejsze (z 1997 i 2003) Unii Wolności

Porównanie obecnych wyników z ocenami z poprzednich lat pozwala stwierdzić, że w świadomości społecznej postępuje zróżnicowanie ugrupowań na lewicowo-prawicowej skali. Z jednej strony obecnie więcej badanych niż w 1997 i 2003 roku postrzega program gospodarczy SLD jako lewicowy. Z drugiej strony program gospodarczy ugrupowania lokującego się najdalej po przeciwnej stronie naszej skali stał się w porównaniu z ocenami sprzed dwóch lat bardziej prawicowy. Zatem spektrum, w którym postrzegane są ugrupowania, ulega poszerzeniu. Nieco w prawą stronę przesunęły się oceny programu gospodarczego PSL - trochę rzadziej niż w latach 1997 i 2003 jest on postrzegany jako lewicowy, nieznacznie częściej zyskał status prawicowego. Natomiast jako mniej prawicowy niż kiedyś jest oceniany program gospodarczy LPR. W ciągu ostatnich dwóch lat nie zmieniły

się oceny programu gospodarczego Samoobrony. Także opinie o programie gospodarczym PO zmieniły się niewiele, przybyło bowiem zarówno tych, którzy oceniają, że jest on prawicowy, jak i sądzących, że ma on charakter lewicowy. Program gospodarczy Partii Demokratycznej jest oceniany jako bardziej lewicowy niż program byłej Unii Wolności.

Rozszerzanie skali ocen w jeszcze większym stopniu niż w przypadku oceny też programowych dotyczących gospodarki można dostrzec w wymiarze ideowym, czyli opiniach na temat światopoglądu oraz wyznawanych wartości.

Również pod tym względem najbardziej lewicowym ugrupowaniem jest - zdaniem Polaków - SLD. Ponad dwie trzecie respondentów (70%) uważa, że lansowany przez to ugrupowanie światopogląd oraz wartości mają charakter lewicowy. Podobną opinię wyraża większość badanych o SdPi (57%). Z kolei jako najbardziej prawicowy jest w tym wymiarze postrzegany PiS - 61% respondentów ocenia, że ugrupowanie to lansuje światopogląd i wartości charakterystyczne dla prawicy. Pod względem światopoglądu oraz wartości jako prawicowe, choć mniej jednoznacznie niż PiS, postrzegane są także LPR (47%) oraz PO (44%). Opinie o pozostałych partiach są rozproszone i dlatego najłatwiej byłoby zaliczyć te ugrupowania do centrum. Po jednej czwartej badanych uznaje, że PSL pod względem światopoglądu i wartości jest lewicowy bądź centrowy (po 25%), nieznacznie mniej osób (21%) uważa, że pod tym względem jest to partia prawicowa. Samoobrona jest z kolei postrzegana nieco częściej jako ugrupowanie centrowe (26%) lub prawicowe (24%) niż lewicowe (21%). Opinie o światopoglądzie i wartościach uznawanych przez Partię Demokratyczną są podzielone: co piąty badany uznaje, że pod tym względem jest ona lewicowa lub centrowa (po 20%) i niemal tyle samo (21%) uważa, że można ją zaliczyć do prawicy. Także w tym wymiarze Partia Demokratyczna jest ugrupowaniem, które ankietowanym najtrudniej było ocenić (40% respondentów udzieliło odpowiedzi „trudno powiedzieć”).

Tabela 3

Partie i ugrupowania polityczne	Czy, Pana(i) zdaniem, światopogląd i wartości partii są lewicowe czy prawicowe?											
	Lewicowe			Centrowe			Prawicowe			Trudno powiedzieć		
	1997	2003	2005	1997	2003	2005	1997	2003	2005	1997	2003	2005
	w procentach											
SLD	57	64	70	5	3	4	2	3	3	34	30	23
SdPi	-	-	57	-	-	10	-	-	4	-	-	29
PSL	29	27	25	20	17	25	13	20	21	38	36	29
Samoobrona	-	19	21	-	13	26	-	24	24	-	44	29
UW /Partia Demokratyczna*	7	11	20	23	23	20	28	24	21	42	42	40
PO	-	6	13	-	19	17	-	38	44	-	37	25
LPR	-	5	12	-	4	14	-	53	47	-	38	27
PiS	-	4	8	-	15	8	-	44	61	-	37	24

* Dane z 2005 roku dotyczą Partii Demokratycznej - demokraci.pl, wcześniejsze (z 1997 i 2003) Unii Wolności

Patrząc na zmienność ocen w czasie można powiedzieć, że największa zmiana dotyczy społecznego wizerunku PiS. W ciągu ostatnich dwóch lat, zdaniem Polaków, ugrupowanie to pod względem światopoglądu oraz wartości wyraźnie przesunęło się na prawo. Na prawo przesunął się także PSL. Ruch w lewo wykonały natomiast LPR oraz - w mniejszym stopniu - Samoobrona. Jako nieco bardziej lewicowy niż niegdyś oceniany jest SLD. Natomiast pozycja PO tak jak w poprzednim wymiarze ocen także i w tym niemal się nie zmieniła.

Tego rodzaju ewolucję potwierdzają wartości średnich, eliminujące z analizy wpływ odpowiedzi „trudno powiedzieć”.

Tabela 4

Partie i ugrupowania polityczne	Średnie na skali od 1 do 5*			
	lewicowość - prawicowość programów gospodarczych		lewicowość - prawicowość światopoglądu i wartości ideowych	
	2003	2005	2003	2005
SLD	1,63	1,60	1,56	1,45
SdPI	-	2,04	-	1,90
PSL	2,79	2,91	2,87	2,95
Samoobrona	3,04	2,99	3,15	3,07
UW / Partia Demokratyczna**	3,35	3,04	3,26	3,00
PO	3,70	3,68	3,67	3,66
PiS	3,83	3,94	3,86	4,12
LPR	4,00	3,55	4,29	3,80

* Respondenci określali charakter każdego ugrupowania na 5-punktowej skali, na której 1 oznaczało „zdecydowanie lewicowe”, 2 - „raczej lewicowe”, 3 - „centrowe”, 4 - „raczej prawicowe”, 5 - „zdecydowanie prawicowe”

** Dane z 2005 roku dotyczą Partii Demokratycznej - demokraci.pl, wcześniejsze (z 2003 roku) - Unii Wolności

Średnie ocen wskazują, że zmiany dotyczące ocen programu gospodarczego SLD i Samoobrony okazują się stosunkowo niewielkie, natomiast w drugim - ideowym wymiarze ocen różnice te są bardziej znaczące. Poważne są natomiast zmiany w społecznym wizerunku LPR oraz PiS - ten ostatni stał się wyraźnym liderem prawicy, natomiast LPR osłabiła swoje tak wyraziste dotąd oblicze partii prawicowej.

W okresie bezpośrednio powyborczym partie polityczne okazują się dla Polaków łatwiejsze do identyfikacji na lewicowo-prawicowej skali. Dotyczy to szczególnie ugrupowań wyznaczających skrajne punkty tej skali. Tuż po wyborach 2005 roku ich identyfikacje stały się wyraźniejsze - PiS jest oceniany jako zdecydowanie bardziej prawicowy niż wcześniej, natomiast SLD jest bardziej lewicowa zarówno pod względem programu gospodarczego, jak i wyznaczników światopoglądowych. Można sądzić, że przeszłość jest ciągle tym aspektem ocen, który najsilniej wpływa na umiejscowienie partii politycznych na skali lewica - prawica. Mimo niektórych pomysłów programowych, które nie zawsze pokrywają się z tradycyjnym

pojmowaniem pojęć lewica i prawica, właśnie SLD, a z drugiej strony PiS najwyraźniej wyznaczają końce tej skali. Cztery lata rządów SLD doprowadziły do niebywałego spadku popularności poglądów utożsamianych z rządzącą opcją polityczną (czyli lewicowych) i wtórnie - z opóźnieniem - do wzrostu popularności poglądów przeciwnych, czyli prawicowych. Powtórzyła się zatem, choć w nieco bardziej gwałtownym wydaniu, sytuacja mająca miejsce w czasie rządów AWS, który był okresem spadku popularności prawicy. Szczyt owej przewagi opcji tracącej popularność i utożsamianej z partią rządzącą nad przeciwną opcją polityczną przypadał zwykle na okres wyborczy. Dlatego można przypuszczać, że lewica, choć wciąż bardzo niepopularna, w przyszłości może odbudować swój stan posiadania, jednak zapewne stanie się to dopiero wtedy, gdy prawica zacznie tracić na popularności.

Opracował

Krzysztof PANKOWSKI

A N E K S

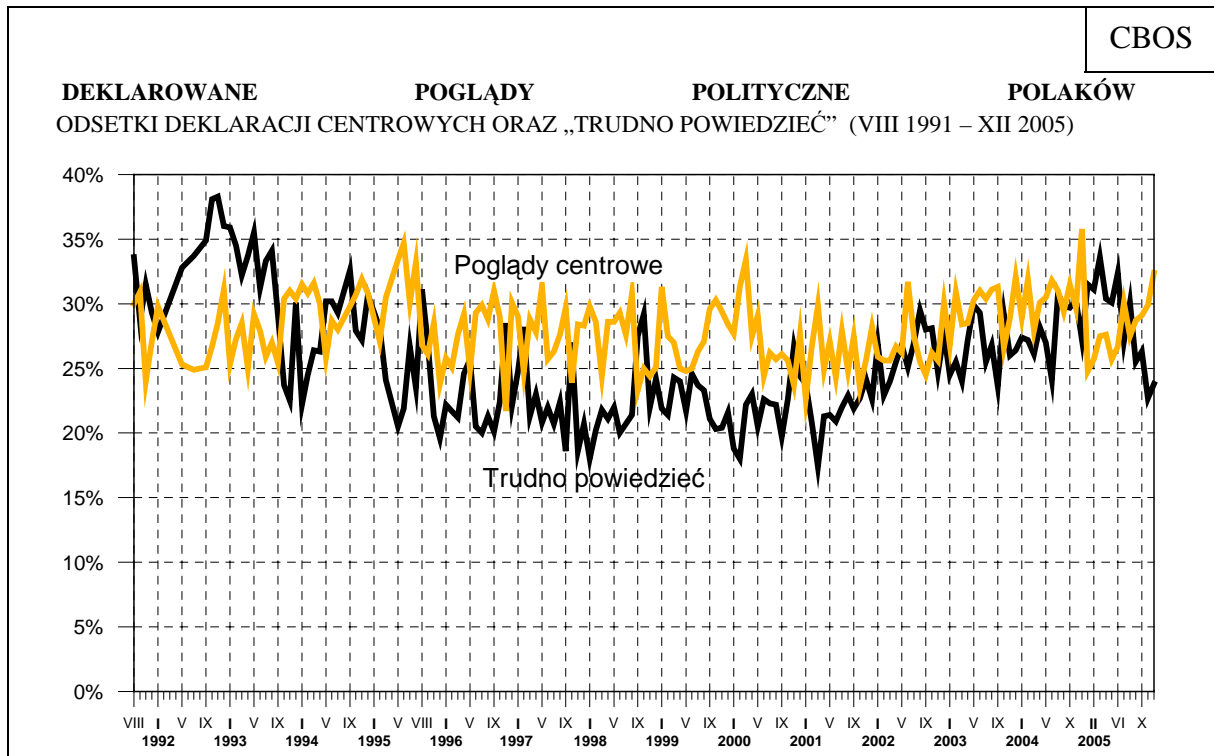
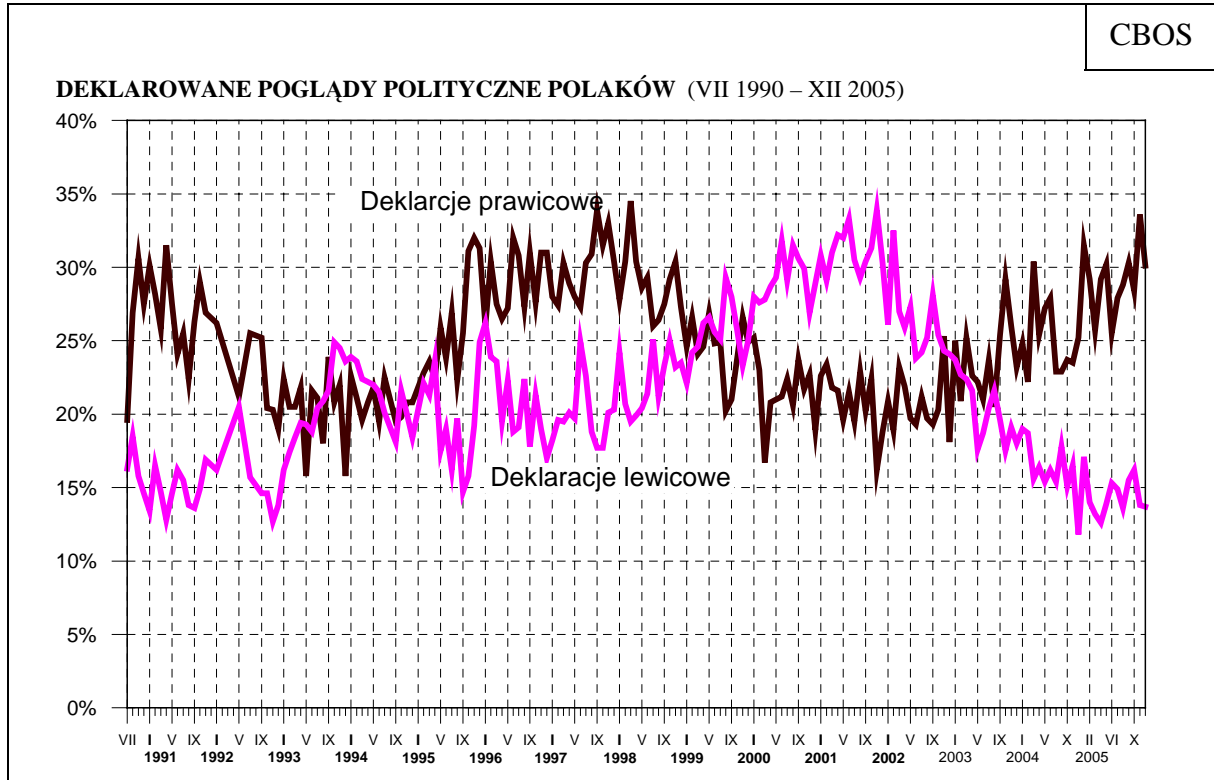

Tabela 1. Czy, Pana(i) zdaniem, program gospodarczy LPR jest lewicowy czy prawicowy?

(%)

	Lewicowy	Ani lewicowy, ani prawicowy	Prawicowy	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	14	15	39	32	1022
Płeć					
Mężczyźni	18	18	42	22	487
Kobiety	11	12	36	40	535
Wiek					
18-24 lat	17	13	37	34	161
25-34	16	18	38	28	190
35-44	17	16	37	31	185
45-54	15	18	39	29	184
55-64	13	15	41	31	126
65 lat i więcej	7	11	44	38	175
Miejsce zamieszkania					
Wieś	15	12	39	34	382
Miasto do 20 tys.	13	15	37	35	129
20-100 tys.	12	18	38	31	198
101-500 tys.	13	14	47	25	195
501 tys. i więcej mieszk.	16	20	30	34	118
Wykształcenie					
Podstawowe	10	9	39	43	293
Zasadnicze zawodowe	18	15	38	30	267
Średnie	13	20	40	28	353
Wyższe	22	18	41	20	110
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	21	12	51	16	60
Prac. umysł. niż. szczebla	11	19	40	30	100
Pracownicy fiz.- umysł.	22	18	26	34	81
Robotnicy wykwalifikowani	19	22	38	22	85
Robotnicy niewykwalifik.	18	8	40	35	49
Rolnicy	15	22	40	24	54
Pracujący na własny rach.	19	28	42	11	33
Bierni zawodowo					
Renciści	10	14	37	39	115
Emeryci	10	13	42	35	193
Uczniowie i studenci	17	7	41	35	82
Bezrobotni	12	11	37	40	120
Gospodynie domowe i inni	11	16	40	33	50
Pracuje w:					
inst. państw., publicznej	18	21	37	24	137
spółce właścicieli					
prywatnych i państwa	17	13	37	32	75
sekt. pryw. poza rolnict.	18	17	40	24	201
prywatnym gosp. rolnym	12	24	39	24	62
Dochody na jedną osobę					
Do 300 zł	15	14	34	37	151
301-500	13	14	43	31	192
501-900	13	14	41	32	214
901-1200	17	21	46	16	79
Powyżej 1200 zł	26	14	39	21	66
Ocena własnych war. mater.					
Złe	11	14	37	38	301
Średnie	13	14	41	32	461
Dobre	20	18	38	24	259
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	11	10	46	33	67
Raz w tygodniu	15	14	41	30	500
1-2 razy w miesiącu	13	15	37	35	162
Kilka razy w roku	15	20	34	31	191
W ogóle nie uczestniczy	10	17	42	32	99
Poglądy polityczne					
Lewica	17	21	48	14	141
Centrum	16	20	37	27	306
Prawica	17	13	51	19	343
Trudno powiedzieć	5	7	20	68	230

Tabela 2. Czy, Pana(i) zdaniem, program gospodarczy **PO** jest lewicowy czy prawicowy?

(%)

	Lewicowy	Ani lewicowy, ani prawicowy	Prawicowy	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	11	16	44	29	1022
Płeć					
Mężczyźni	10	18	51	21	487
Kobiety	12	15	37	36	535
Wiek					
18-24 lat	15	14	38	33	161
25-34	11	19	48	22	190
35-44	9	12	52	27	185
45-54	10	24	41	24	184
55-64	11	15	41	33	126
65 lat i więcej	10	14	39	36	175
Miejsce zamieszkania					
Wieś	9	16	42	32	382
Miasto do 20 tys.	11	17	41	31	129
20-100 tys.	14	17	43	27	198
101-500 tys.	12	19	49	21	195
501 tys. i więcej mieszk.	11	12	45	32	118
Wykształcenie					
Podstawowe	10	12	34	44	293
Zasadnicze zawodowe	13	17	42	28	267
Średnie	10	18	48	23	353
Wyższe	9	22	60	10	110
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	10	17	62	11	60
Prac. umysł. niż. szczebla	11	19	49	21	100
Pracownicy fiz.- umysł.	16	18	34	33	81
Robotnicy wykwalifikowani	10	22	50	18	85
Robotnicy niewykwalifik.	6	15	52	27	49
Rolnicy	6	28	46	20	54
Pracujący na własny rach.	14	18	54	14	33
Bierni zawodowo					
Renciści	11	15	35	39	115
Emeryci	12	14	39	35	193
Uczniowie i studenci	15	14	38	34	82
Bezrobotni	10	12	47	31	120
Gospodynie domowe i inni	9	17	39	36	50
Pracuje w:					
inst. państw., publicznej	13	18	51	18	137
spółce właścicieli					
prywatnych i państwa	13	17	46	24	75
sekt. pryw. poza rolnict.	9	20	49	22	201
prywatnym gosp. rolnym	7	21	51	21	62
Dochody na jedną osobę					
Do 300 zł	10	15	40	35	151
301-500	12	15	46	27	192
501-900	10	15	46	29	214
901-1200	15	19	49	16	79
Powyżej 1200 zł	10	16	53	21	66
Ocena własnych war. mater.					
Złe	7	12	46	35	301
Średnie	13	19	40	29	461
Dobre	12	18	49	22	259
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	9	18	39	35	67
Raz w tygodniu	14	17	43	26	500
1-2 razy w miesiącu	7	15	47	32	162
Kilka razy w roku	9	17	44	30	191
W ogóle nie uczestniczy	10	13	47	29	99
Poglądy polityczne					
Lewica	11	19	58	12	141
Centrum	16	21	42	21	306
Prawica	13	18	53	17	343
Trudno powiedzieć	3	7	24	67	230

Tabela 3. Czy, Pana(i) zdaniem, program gospodarczy **Pis** jest lewicowy czy prawicowy?

(%)

	Lewicowy	Ani lewicowy, ani prawicowy	Prawicowy	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	9	10	55	26	1022
Płeć					
Mężczyźni	11	12	58	19	487
Kobiety	7	8	52	33	535
Wiek					
18-24 lat	13	13	42	31	161
25-34	10	8	62	20	190
35-44	11	10	57	23	185
45-54	8	14	55	24	184
55-64	8	6	61	26	126
65 lat i więcej	5	6	55	34	175
Miejsce zamieszkania					
Wieś	9	9	53	29	382
Miasto do 20 tys.	7	8	58	26	129
20-100 tys.	11	12	53	25	198
101-500 tys.	7	7	67	18	195
501 tys. i więcej mieszk.	13	14	43	31	118
Wykształcenie					
Podstawowe	6	7	47	40	293
Zasadnicze zawodowe	8	11	55	26	267
Średnie	9	11	61	19	353
Wyższe	20	11	60	9	110
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	21	11	59	9	60
Prac. umysł. niż. szczebla	9	9	62	20	100
Pracownicy fiz.- umysł.	10	15	44	30	81
Robotnicy wykwalifikowani	12	9	63	16	85
Robotnicy niewykwalifik.	8	13	55	23	49
Rolnicy	9	13	58	20	54
Pracujący na własny rach.	18	14	57	11	33
Bierni zawodowo					
Renciści	4	11	51	35	115
Emeryci	7	6	57	30	193
Uczniowie i studenci	10	6	52	32	82
Bezrobotni	8	8	53	30	120
Gospodynie domowe i inni	9	10	51	30	50
Pracuje w:					
inst. państw., publicznej	15	11	61	13	137
spółce właścicieli					
prywatnych i państwa	9	7	60	24	75
sekt. pryw. poza rolnict.	11	13	54	21	201
prywatnym gosp. rolnym	10	11	59	19	62
Dochody na jedną osobę					
Do 300 zł	9	9	51	32	151
301-500	6	9	61	25	192
501-900	10	9	55	26	214
901-1200	6	14	61	19	79
Powyżej 1200 zł	20	5	60	15	66
Ocena własnych war. mater.					
Złe	6	8	55	31	301
Średnie	8	9	57	27	461
Dobre	15	13	53	19	259
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	13	8	53	26	67
Raz w tygodniu	10	8	59	24	500
1-2 razy w miesiącu	7	11	55	28	162
Kilka razy w roku	10	14	48	28	191
W ogóle nie uczestniczy	5	11	55	29	99
Poglądy polityczne					
Lewica	14	21	54	10	141
Centrum	11	11	58	20	306
Prawica	9	7	72	12	343
Trudno powiedzieć	3	6	27	65	230

Tabela 4. Czy, Pana(i) zdaniem, program gospodarczy **Samobrony** jest lewicowy czy prawicowy?

(%)

	Lewicowy	Ani lewicowy, ani prawicowy	Prawicowy	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	21	26	21	32	1022
Płeć					
Mężczyźni	26	31	22	21	487
Kobiety	16	22	21	41	535
Wiek					
18-24 lat	23	21	20	37	161
25-34	23	29	21	27	190
35-44	24	28	19	28	185
45-54	20	28	25	27	184
55-64	19	25	23	33	126
65 lat i więcej	15	26	20	39	175
Miejsce zamieszkania					
Wieś	20	24	23	34	382
Miasto do 20 tys.	20	23	26	31	129
20-100 tys.	22	27	18	32	198
101-500 tys.	20	32	23	25	195
501 tys. i więcej mieszk.	24	26	12	37	118
Wykształcenie					
Podstawowe	14	20	23	43	293
Zasadnicze zawodowe	22	25	23	30	267
Średnie	20	30	22	28	353
Wyższe	39	33	11	17	110
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	36	30	19	15	60
Prac. umysł. niż. szczebla	28	29	14	29	100
Pracownicy fiz.- umysł.	17	21	24	37	81
Robotnicy wykwalifikowani	29	32	20	20	85
Robotnicy niewykwalifik.	24	20	26	30	49
Rolnicy	27	35	14	24	54
Pracujący na własny rach.	26	34	23	17	33
Bierni zawodowo					
Renciści	10	24	27	39	115
Emeryci	18	25	21	36	193
Uczniowie i studenci	21	26	16	37	82
Bezrobotni	16	22	29	34	120
Gospodynie domowe i inni	16	30	15	39	50
Pracuje w:					
inst. państw., publicznej	25	30	24	21	137
spółce właścicieli					
prywatnych i państwa	27	22	19	32	75
sekt. pryw. poza rolnict.	27	30	18	25	201
prywatnym gosp. rolnym	26	34	16	25	62
Dochody na jedną osobę					
Do 300 zł	13	22	31	34	151
301-500	16	29	23	33	192
501-900	23	24	21	32	214
901-1200	29	30	22	20	79
Powyżej 1200 zł	32	34	15	19	66
Ocena własnych war. mater.					
Złe	18	25	21	36	301
Średnie	18	28	23	32	461
Dobre	30	25	18	26	259
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	20	25	19	36	67
Raz w tygodniu	21	25	25	29	500
1-2 razy w miesiącu	20	26	21	34	162
Kilka razy w roku	25	28	15	31	191
W ogóle nie uczestniczy	16	31	16	37	99
Poglądy polityczne					
Lewica	31	30	22	17	141
Centrum	21	33	21	25	306
Prawica	25	28	28	19	343
Trudno powiedzieć	9	13	11	67	230

Tabela 5. Czy, Pana(i) zdaniem, program gospodarczy **SLD** jest lewicowy czy prawicowy?

(%)

	Lewicowy	Ani lewicowy, ani prawicowy	Prawicowy	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	64	6	4	27	1022
Płeć					
Mężczyźni	69	7	6	19	487
Kobiety	59	5	2	34	535
Wiek					
18-24 lat	55	6	6	33	161
25-34	67	8	4	21	190
35-44	65	6	5	24	185
45-54	66	5	5	23	184
55-64	66	4	3	26	126
65 lat i więcej	62	4	1	34	175
Miejsce zamieszkania					
Wieś	61	5	5	30	382
Miasto do 20 tys.	62	6	2	30	129
20-100 tys.	62	8	5	25	198
101-500 tys.	74	5	3	18	195
501 tys.i więcej mieszk.	62	6	3	29	118
Wykształcenie					
Podstawowe	53	4	2	41	293
Zasadnicze zawodowe	62	7	5	26	267
Średnie	69	6	5	21	353
Wyższe	82	6	2	10	110
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier.,inteligencja	76	6	7	11	60
Prac.umysł.niż.szczebła	75	5	2	18	100
Pracownicy fiz.- umysł.	54	9	5	32	81
Robotnicy wykwalifikowani	69	6	5	19	85
Robotnicy niewykwalifik.	67	3	6	23	49
Rolnicy	65	13	3	19	54
Pracujący na własny rach.	68	16	6	11	33
Bierni zawodowo					
Renciści	57	5	4	35	115
Emeryci	65	3	1	31	193
Uczniowie i studenci	57	4	5	33	82
Bezrobotni	57	7	4	31	120
Gospodynie domowe i inni	64	0	5	30	50
Pracuje w:					
inst. państw., publicznej	77	5	4	14	137
spółce właścicieli					
prywatnych i państwa	61	4	8	27	75
sekt. pryw. poza rolnict.	67	10	3	20	201
prywatnym gosp. rolnym	65	12	6	17	62
Dochody na jedną osobę					
Do 300 zł	56	4	6	34	151
301-500	64	4	5	27	192
501-900	66	6	3	25	214
901-1200	70	10	5	16	79
Powyżej 1200 zł	78	4	4	13	66
Ocena własnych war. mater.					
Złe	60	4	4	31	301
Średnie	62	7	4	27	461
Dobre	71	5	4	20	259
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	69	1	2	28	67
Raz w tygodniu	65	6	5	24	500
1-2 razy w miesiącu	60	4	5	30	162
Kilka razy w roku	64	7	1	28	191
W ogóle nie uczestniczy	60	7	5	28	99
Poglądy polityczne					
Lewica	72	9	6	13	141
Centrum	69	8	4	20	306
Prawica	77	5	4	13	343
Trudno powiedzieć	32	2	2	64	230